TEMA **FRIHET**

TEMA

Frihet

Det er vanskelig å finne én definisjon av frihet som fanger begrepet i sin fulle bredde. Friheten rommer mye: politisk frihet, åndsfrihet og valgfrihet. Ofte sier vi også at vi føler oss frie, vi kjenner på en *frihetsfølelse*. For de fleste mennesker er frihet en fundamentalt viktig verdi, selv om vi kanskje ikke tenker så mye over det til daglig. Kanskje er det først når friheten vår er truet, at vi blir klar over hvor viktig den er?

Frihet til og frihet fra

Både i filosofien og i menneskerettighetene skilles det mellom negativ frihet (frihet *fra*) og positiv frihet (frihet *til*). Hvis et menneske skal være fritt, må hun for det første være *fri fra* ytre stengsler, kontroll og begrensninger. Bare da vil hun ha mulighet til selvutfoldelse. Dernest må hun *gjøre bruk av* friheten til å ta valg og handle. En slik positiv forståelse av frihet handler derfor om mer bare enn å være fri fra ytre begrensning. Frihet er også *åndsfrihet* – indre frihet og mental selvstendighet – samt evne og kapasitet til å styre seg selv, kjenne seg selv og ta egne valg. En slik frihet er ingen selvfølge. En slik positiv frihet må oppøves og læres gjennom konkrete erfaringer[18].

> *Frihet er muligheten til å velge et slags liv, snarere enn et annet.*
>
> Filosof Lars Fredrik Svendsen[19]

Frihetsverdier på fremmarsj

Idealet om at mennesker bør være frie og ha lik rett til selvbestemmelse og medbestemmelse i samfunnet, har vært på sterk fremmarsj de siste tre hundre årene. Samtidig som ideene om frihet og menneskerettigheter har fått sterkere fotfeste, har folk krevet at maktsyke ledere og urettferdige styreformer må bort. Diskriminerte og svake grupper har kjempet seg til bedre rettigheter og vilkår.

Kvinners frihetskamp i Norge

Da Norge ble selvstendig og fikk egen grunnlov i 1814, var kvinnene ikke frie, men en del av husholdninger der menn bestemte. Kvinnene var umyndige hele livet. Først var de underlagt faren, deretter ektemannen hvis de giftet seg. Bare enker var myndige, og bare hvis de hadde en mannlig verge[20].

Moderniseringen førte til at kvinnene etter hvert fikk en viktigere stilling, og lovene ble forandret skritt for skritt. I 1880-årene begynte kvinnene organisere seg, og de første foreningene ble stiftet som krevde bedre rettigheter for kvinnene. Et gjennombrudd for kvinnesaken kom i 1913 da kvinner fikk stemmerett på lik linje med menn.

[18] Filosofi i skolen. Frihet (artikkel). Hentet 17.12.2020: https://filosofiiskolen.no/trinn-8-10/frihet/

[19] Samtale mellom filosofiprofessorene Espen Gamlund og Lars Fr. Svendsen: *Går det an å gi en definisjon på hva frihet er? Samtale om begreper frihet.* (Det humanistiske fakultet, UiB) https://vimeo.com/138298507

[20] Store norske leksikon: *Kvinners rettigheter i Norge fra 1814 til 1913* (hentet 14.12.2020)

Vi må bli bevisste over at vi er frie.
Vi må lære oss å bruke friheten vår.

Franske Odette Rousseau hopper i fallskjerm i 1951. I 1955 satte hun verdensrekord med et hopp fra en høyde på 8721 meter. FOTO: MAURICE JARNOUX / PARIS MATCH VIA GETTY IMAGES.

FN og menneskerettighetene
Etter andre verdenskrig ble Verdenserklæringen om menneskerettighetene (1948) vedtatt av FNs generalforsamling. For første gang ble de viktigste sidene av frihet definert som noe som alle mennesker verden over – kvinner som menn – har krav på. En rekke internasjonale avtaler om menneskerettigheter har siden sett dagens lys. Mange av dem er juridisk bindende. Det betyr at statene, hvis de vil forplikte seg til avtalene, må endre sin nasjonale lovgivning, slik at lovene harmonerer med menneskerettighetene. I 1979 ble *FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering av kvinner* (også bare kalt *kvinnekonvensjonen*) vedtatt, og i 1989 kom *FNs konvensjon om barnets rettigheter* (også bare kalt *barnekonvensjonen*).
Disse avtalene har gitt kvinner og barn over hele verden et sterkere vern.

- Det er statene som forplikter seg til de internasjonale avtalene om menneskerettighetene og har hovedansvaret for at de blir realisert.

Noen ganger kan det være gode grunner til at friheten begrenses. Menneskerettighetene og norske lover definerer når myndighetene kan gjøre dette. Folk kan for eksempel ikke ha så mye frihet at det går ut over andres rettigheter.

Menneskerettighetene er egentlig ganske enkle å forstå. I kjernen finnes to enkle verdier: menneskeverdet og likeverdet. Menneskesynet som ligger til grunn, hevder at alle individer – bare i kraft av å være mennesker – har en ukrenkelig verdi.
Fordi vi alle har det samme menneskeverdet, er vi likeverdige og skal nyte de samme rettighetene, uavhengig av farge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller andre forhold.

Hva sier menneskerettighetene og norske lover?

Menneskerettighetene: Menneskers rett til frihet er beskyttet av en rekke internasjonale avtaler om menneskerettigheter, inkludert Verdenserklæringen om menneskerettighetene, Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (1951), FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (1966), FNs kvinnekonvensjon og FNs barnekonvensjon.

Norske lover: Den norske Grunnloven har mange bestemmelser som beskytter borgernes frihet. Grunnloven fungerer som en prinsippsetter som andre lovverk har i oppgave å sette ut i praksis. Ulike aspekter av friheten er derfor beskyttet i en rekke lover.